

TÜRK DÜNYASINDA KADININ GEÇMİŞTEN BUGÜNE YERİ ve ÖNEMİ

Meşkure YILMAZ*

Değerli katılımcılar hepinizi saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz

Kadın olmak zordur. Hangi coğrafyada olursanız olun, hangi ten rengine sahip olursanız olun, hangi dili konuşursanız konuşun, hangi inanca sahip olursanız olun kadın olmak zordur.

Fakat buna rağmen kadın bütün zamanlarda ve bütün halklarda iyilik, sevgi ve şefkatin sembolü olmuştur.

“Türk Dünyasında Kadının Geçmişten Bugüne Yeri ve Önemi” konusunda konuşabilmek ve bu konuyu inceleyebilmek için tarihte esaslı dört devreyi kabul etmek gerekir:

1-İslamiyet'ten önce Türk kadını

2-İslam medeniyeti içinde Türk kadını

3-Milli Mücadele'de Türk kadını

4-Cumhuriyet Dönemi ve günümüzde Türk kadını

1-İslamiyet'ten önce Türk kadını

Tarihin bu rehberliği İslamiyet'ten önce Türk kadını anlamak, bize ne gibi devirlerden geçtiğimizi ve bugüne erişmek için neler yapıldığını gösterecektir. Tabii ki asıl olan bugün ne durumda olduğumuzdur.

İslam öncesi Türklere ait bilgilerde değişik tarihler verilse de genel olarak M.Ö. 4.000-4500 yıl gerilere kadar ulaşmaktadır. Türklerin tarihine dair bilgiler arasında kadının temel nitelikleri “annelik “ ve “kahramanlık” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk toplumlarında aile en önemli sosyal birlik olduğundan, ailenin temelini teşkil eden kadın, Türk destanlarında ve Türk felsefesinde öyle yüce bir mertebeye kurulmuştur ki kadını öylesine yüce bir varlık haline getiren töreye ve kültüre hayran olmamanın imkânı yoktur.

Kadın, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir vazifeye görevlendirilmiştir. Daha da önemlisi kadın, Türk Milleti'nin tek bereket kaynağıdır.

*Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Öğretim Üyesi, meskure@gazi.edu.tr

Kendisine verilen birtakım haklardan dolayı hanların, hakanların, cengâverlerin önünde saygıyla eğildikleri bir şeref abidesidir.

Türk destanlarında kadın ilahi bir varlık konumuna gelmiştir. Öyle ki erişilip dokunulması, koklanması, kısaca beş duyuyla algılanmasının imkânı yoktur. Yaratılış Destanı'nda, Allah'a insanları ve dünyayı yaratması için fikir ve ilham veren "Ak Ana" adında bir kadındır. Oğuz Kağan'ın ilk karısı, karanlığı yararak, gökten inen mavi bir ışıktan, ikinci karısı ise kutsal bir ağaçtan doğmuş insanüstü varlıklardır.

Yakutlarda "Ak Oğlan" ağacın içinden çıkan nurlu bir kadın tarafından emzirilmiştir. İlk Türk yazıtlarından olan Bilge Kağan kitabesinde Kağan: "Sizler anam hatun, büyük annelerim, hala ve teyzelerim, prenseslerim..." hitabıyla söze başlar.

En eski Türk inancına göre, "Han ile Hatun" gök ile yerin evlatlarıdır. Kadın burada yedinci kat göktedir. Kadına, böylesine bir kutsallık veren törede kadının dövülmesinin, horlanmasının imkânı yoktur. Zaten Türk kültüründe ve destanlarında böyle bir durum göze çarpmamaktadır. Türk destanlarında kadın erkeğin daima yanındadır. Onların güç ve ilham kaynağıdır.

Kırgızların Manas Destanı'nda kadın, evin namusunun koruyucusudur. Kazaklarda kadına verilen değer şu atasözüyle ne güzel anlatılmıştır: "Birinci zenginlik sağlık, ikinci zenginlik ise kadındır."

Tüm Türk destanlarında sarsılmaz bir saygı, sevgi ve sadakat vardır. Oğuz Kağan Destanı'nda ırza tecavüz edenlerin öldürüldüğü veya gözlerine mil çekildiği ifade edilmektedir.

Aynı şekilde İbni Batuta Şehnamesi'nde Kırım'daki hatıralarını anlatırken şöyle demektedir. "Burada tuhaf bir hale şahit oldum ki o da Türklerin kadınlarına gösterdiği hürmetti. Burada kadınların kıymeti ve derecesi erkeklerinden daha üstündür."

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınsız bir iş görülmezdi. Kadın erkeğin tamamlayıcısıydı. O sürekli erkeğin yanındaydı. Hakanın buyrukları yalnız "Hakan buyuruyor ki" ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi. Yabancı devletlerin elçilerinin kabulünde hatun da hakanla beraber olurdu. Tören ve şöenlerde kadın, hakanın solunda oturur siyasi ve idari konumlardaki görüşlerini beyan ederdi.

Türk kadını, çağdaşı diğer toplumlarda olduğu gibi baskı altında tutulmuyor, aşağılanmıyordu.

İslamiyet'ten önceki Türk Devletleri'nde Türk kızları ve kadınları toplumun şerefli bir ferdi olarak itibar görmüşlerdir.

2-İslam Medeniyeti içinde kadın:

‘Ne yazık ki, Müslüman olduktan sonra, Müslümanlığın tesiriyle değil ama Müslümanlığın sırtına binen Arap kültürünün Türkler üzerinde meydana getirdiği tesir dolayısıyla asırlarca bizim toplumumuzda kadın dışlanmıştır, bizim sıkıntılarımızın kaynağında bu vardır’.

İlk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar'da saray kadınları itibarlıydı. Bu dönemde hukukçu kadınlar dahi yetişmiştir. Karahanlılar döneminde yazılan ilk İslami Türkçe eser olan Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig'i siyasal ve toplumsal bir öğüt kitabıdır.

Eserde eski Türk geleneklerinin etkisi varsa da, kadın hakları bakımından Orhun kitabeleriyle karşılaştırıldığında Kutadgu Bilig'deki zihniyetin eski Türk geleneklerinden uzaklaşmış olduğu görülür. Yusuf Has Hacip kitabında oğul ve kız için güzel öğütler sıraladıktan sonra şöyle diyor: "Dostum sana kesin sözümü söyleyeyim. Kız doğmazsa, doğarsa yaşamazsa daha iyi olur." İşte bu sözlerle kız çocuğunu istemeyen ve önemli olmayan bir duruma düşürmüş oluyor.

2.1.Selçuklular

Terken unvanı ile anılan hatunların kendilerine ait yurtlukları, divan teşkilatları askeri ve önemli gelirleri olan hazineleri vardı.

Selçuklarda kadın, sosyal hayatta da haklara sahipti. Ailede anne, nüfuz sahibidir ve görüşleri alınmıştır.

Ayrıca o dönemde medeniyete ait belgelerde, gerek kabartmalarda gerekse çini ve minyatürlerde kadın resimleri yapılmıştır.

Selçuklarda kadın ve erkeğin beraber resminin yapılması Müslüman Selçukluların Türk örf ve adetlerini yaşamakta olduğunun bir delilidir.

Selçukluların egemen olduğu yerlerde çeşitli anıtlarda bugün dahi Selçuklu kadınlarının adı yaşamaktadır.

Selçuklularda kadın her hususta değerli bir varlıktı.

Selçuklular İslamiyeti kabul etmekle birlikte, eski töre ve yasalarını sürdürmüşlerdir. Onun içindir ki, hükümdarın yanında hatunun sözüne değer verilmiş ve bu bakımdan kendisinin hükümet işlerinde bir yeri olmuştur.

2.2.Osmanlı Devleti'nde Kadın

Osmanlıda kadının durumunu

1-Kuruluş,

2-Yükselme,

3-Yıkılış ve şehirli ve köyle olarak incelemek daha doğru olur.

1-Kuruluş döneminde konargöçer bir kültürü koruyan Türk toplumunda büyük bir fonksiyona sahip olan kadın yaylaya gidiş dönüşlerde tüm düzenin sorumluluğunu üstlenmiştir.

2-Yükselme ve Yıkılış dönemlerinde kadın hakları değişik safhalar gösterir. Teokratik devlet sistemine göre idare edilen bu imparatorlukta, kadının sosyal durumunda eski Türk törelerine göre gerilemeler kaydedilmiştir.

Osmanlı ilk devirlerinde medrese ve tarikatların etkisiyle nispeten kadına dini inanışlara göre sosyal hayatta bir yer tanınmış ise de bu hal giderek kaybolmuştur.15.yy emir ve fermanlarla, İran ve Bizans sarayı harem konusunda örnek olmuştur.

Vezirler ve beylerde konaklarında haremi uygulamışlar ve böylece harem dolayısıyla çok kadınla evlilik belli bir sınıf içinde yaygın hale gelmiştir.

Asıl halk sınıfı ise bu etkilerden uzak kalmış ve mensup oldukları dini kaidelere uygun olarak töreleri içinde yaşamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde kızlar Tanzimat ve Islahat Fermanına kadar mahalle mektebi dışında okula gitmezlerdi. Tanzimatla birlikte okumaya ve yavaş yavaş çalışma hayatına girmeye başlamışlardı.

İttihat ve Terakki İslamcı kuralları yeni yorumlardan geçirerek içtimai usul-ü fıkıh reform yollarını açmak istemiş ve kadının doğal özgürlüklere sahip olduğu görüşünü savunmuştur. Ayrıca Kanun-i Esasi de kadınlara tanınan haklar olduğunu ileri sürmüştür. Şeyhülislam (Musa Kazım) bu teze hürriyetlerin yalnızca kanunla değil şeriat kurallarıyla da sınırlandırıldığını belirterek karşı çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde kadınlar çıkarılan yasalarla az da olsa bir takım haklar elde etseler de toplumsal baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. 1911 yılında kadınların ortada dolaşmaları, İstanbul muhafızlığınca ceza tehdidi ile sınırlandırılıyordu. Kadınların karşılaştığı bu sorunları ele alan gazeteler ise kapatılıyordu.

Kadınların sosyal hayatta yer almalarına karşı çıkılırken başta şeyhülislam olmak üzere çok kadınla evlilik fikri savunuluyordu.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşına girmesiyle sosyal hayatta yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Askere giden erkeklerin yerine açık kalan bazı memurluklara kadınlar atanmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında kadın cephe gerisinde evinde, köyünde tamamen aktif olarak iş hayatına atılmış eskisinde çok çalışmıştır.

Konu kadının iş gücünden faydalanmaya gelince yasaklar kalkmıştır. Bir taraftan evli kadına kocasından ayrı yurt dışına çıkamayacağı için pasaport verilir verilmeyeceği tartışılırken "ziraat mükellefiyeti konusunda 14 yaşındaki kızlar hükümetçe mükellef sayılmış ve tarlalarda çalışmalarında hiçbir sakınca görülmemiştir. Ayrıca ilmiye de "köylü kadına çalışma izni"! vermiştir.

3-Milli Mücadele Dönemi

Milli Mücadele Döneminde Türk kadını herhangi bir kanun ya da mecburiyetten değil tamamen içinden geldiği için vatanına hizmet etmiştir.

Bu dönemde Türk kadınının hizmetlerini: Cepheye mühimmat taşımak, mitingler düzenlemek ve en önemlisi ocağını tütürmek olarak özetleyebiliriz.

Ordunun ihtiyaçlarını taşıırken yolda doğum yapan kadınlar dünyaya gelen çocuklarına ZAFER ismini vermişlerdir. Bu durum onların ne kadar cesur olduklarının ve ümitsizliğe yer vermediklerinin de bir kanıtıdır.

Büyük Atatürk: “Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha çok çalıştım milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar emek gösterdim diyemez”. Vecesiyle Türk kadının Milli Mücadele sırasında gösterdiği fedakârlığı takdir etmiştir.

Ancak meclis Atatürk ile aynı görüşte değildir. I.TBMM yenileneceğinde milletvekillerinden Tunalı Hilmi kadınlarında sayılmalarını teklif etmiştir ancak sözünü dahi bitiremeden kürsüden indirilmiştir.

4-Cumhuriyet Dönemi ve Günümüzde Kadın

1923'te sayılıp sayılmayacakları tartışılrsa da cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra 1926'da çıkarılan Medeni Kanun ile Türk kadını dünyadaki pek çok ülkenin kadınından önce önemli haklara sahip oldu. Her şeyden önce resmi nikâh ve tek eş olma hakkını elde etti. Ayrıca tanıklıkta ve mirasta eşitlik, istediği mesleğe girebilme, yargı önünde boşanma gibi çok önemli hukuki kazanımları oldu.

Türk Medeni Kanunu'nda 2002'de AB'ne uyum yasaları çerçevesinde düzenlemeler yapıldı. Kadın için ne değişti? Erkek egemen bir meclisten çıkan bir kanunla ve erkek egemen bir toplumda kadın lehine bir şeyin olmasını beklemek en basit tanımda saflık olur. Türk Medeni Kanunu'nda en çok bilinen konu mal rejimi oldu yani aile değil şirket kurulmuş. 1926'da çalışma hakkını elde eden kadın değişen kanunun 192. Maddesine göre “Eşlerden biri, meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. ANCAK meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararı göz önünde tutulur” diyor. Yani eşlerden her ikisi de çalışıp para kazanmasına, kadın ev kadınının yaptığı her işi yapıp, çocuk doğurup, hamur yoğurmasına, eşiyile aynı anda eve gelmesine rağmen eşinin önüne hemen yemeğini koymazsa evlilik birliğinin huzur ve yararı bozulabilir. Erkeklerin bazıları zaten hizmet aksamasın diye eşinin çalışmasını istemezler ama çalıştıkları zamanda maaş kartları hep kocalarındadır.

Hem çocuk yapmak hem de kariyer yapmak reklamlardaki kadar kolay olmuyor. Anneler ne iş yaparlarsa yapsınlar öncelikleri daima çocuklarıdır. Bu nedenle kariyerleri devamlı aksayarak gider. Hepsini bir arada götürebilmekte şüphesiz eşin yani babanın desteğiyle mümkündür. Türkiye’ de her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır derler doğrudur başka bir doğru da başarılı her kadının önünde bir erkek vardır aman karım beni geçmesin diyen. 2002’deki değişikliklerden biriside “koca evlilik birliğinin revidir” bunu feministler değiştirdi koca evlilik birliğinin revidir ibaresi kalktı, eşitlik geldi!. Feministler böyle düşünüyor, ben kadın erkek eşitliğine inanmıyorum kadının üstün olduğuna inanıyorum. Bu madde değiştiği için boşanma durumunda kadının maddi durumu iyiyse çocuklar babada kalırsa ‘hiç görülmemiştir ama’ anne babaya nafaka verecek öyleyse boşayalım kocaları verelim çocukları parasıyla değil mi baksınlar.

Evet, şaka bir tarafa yaradılış itibariyle kadın ve erkek birbirinin düşmanı ya da rakibi değildir. Birbirine ihtiyaç duyan birbirini tamamlayan varlıklardır. Hayat bu iki varlığın beraberliğiyle ortaya çıkmaktadır. Bu paylaşımda adalet, ahenk, sevgi, şefkat, saygı sağlanabilirse süreklilik vardır. Bunlar sağlandığında sağlıklı aileler ortaya çıkar ki bu da toplumun sağlıklı ve düzgün olmasını temin eder.

Günümüzde hızla cereyan eden sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sonucu değer aktarımı yapamayan ailelerdeki artış, toplumsal dengenin bozulmasına; yani toplumda yolsuzluk, hırsızlık, adaletsizlik ve ahlaki çöküşe sebep olmaktadır. Bir toplumda anne baba çocuğuna öz değerini aktaramıyorsa ‘haram-helal’ kavramlarını, başkalarının hakkına hukukuna saygılı olmayı öğretemiyorsa, eşinin hak etmediği kazancı sorgulamayıp hatta iltifat ediyorsa, dostluklar, arkadaşlıklar, mevki ve maddeyle ölçülüyorsa, toplumu soyanlara rağbet edilip baş üstünde tutuluyorsa o toplum çürümeye başlamış demektir.

Bu durumdan toplumun her kesimi sorumludur. Toplumsal değerler yeniden gözden geçirilmeli ve herkes öz eleştiri yapmalıdır. İşte tam da bunun için sağlam aileye ve çocuklarını iyi yetiştirecek anneye ihtiyaç vardır. Hikâye bu ya bir genç idama mahkûm edilir, son isteğini sorarlar o da beni asmayın anamı asın der. Niye diye sorduklarında; ‘bir yumurta çaldım getirdim, anam pişirdi yedirdi. Bir tavuk çaldım getirdim, anam pişirdi yedirdi’. Onun için beni asmayın anamı asın der.

Sözlerimi, kızlarımızın çocukluklarını yaşadıkları, kadınların şiddete, tacize ve koca cinayetlerine maruz kalmadıkları bir dünyada görüşmek umuduyla bitiriyor ve saygılar sunuyorum.

KAYNAKLAR

Doğramacı, Emel; Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Kadın, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993

Enginün, İnci v.diğerleri; Milli Mücadele’de Türk Kadını

Gültepe, Necati; Türk kadın tarihine giriş, Ötüken, 2008

İnan, Afet; Tarih boyunca Türk Kadının hak ve Görevleri, MEB, İstanbul, 1992

Türk Medeni Kanunu,2002

Ülger, Gülçin Eroksal; "Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme", Yasama Dergisi, Yıl 2015, Sayı: 31

Yılmaz, Meşkure; Erişim; <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2008/12/06/2384/babam-kagan-nerdesin>

I.Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı, Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara, 2002